

שו"ת ממעמקים Holocaust Responsa

ILHMEC · 11/1/22

Photo:
US Holocaust Memorial Museum, courtesy of George Kadish/Zvi Kadushin

The New York Times

This copy is for your personal, noncommercial use only. You can order presentation-ready copies for distribution to your colleagues, clients or customers, please [click here](#) or use the "Reprints" tool that appears next to any article. Visit www.nytreprints.com for samples and additional information. Order a reprint of this article now. »

October 5, 2003

Ephraim Oshry, 89, a Scholar In Secret During the Holocaust

By DOUGLAS MARTIN

Rabbi Ephraim Oshry, whose interpretations of religious law helped sustain Lithuanian Jews during Nazi occupation and were buried in tin cans for retrieval and publication after the Holocaust, died on Sept. 28 at Mount Sinai Hospital in Manhattan. He was 89.

Rabbi Oshry was a young rabbinical scholar in Kaunas, the second-largest city in Lithuania, when the Nazis invaded on June 23, 1941.

After the city's Jews were herded into the ghetto, the Nazis made him custodian of the warehouse where Jewish books were stored for a planned exhibit of "artifacts of the extinct Jewish race." Rabbi Oshry used them to make interpretations of religious law, traditionally called *responsa*, to help people continue to live as Jews in seemingly impossible circumstances.

Could a penniless widow remove gold from her murdered husband's teeth? Rabbi Oshry said no, because it would be a desecration of his corpse.

Could one perform a Caesarean section on a dead woman? The rabbi said that "when saving a life is involved," avoiding the desecration of the dead is of lower priority.

But he determined that even to save his life, a Jew could not buy a Christian baptism certificate, and he said a Jew had no right to commit suicide.

Rabbi Oshry did more than bring centuries of rabbinical precedent to his judgments on questions of observance. He held secret nightly worship services in various hideouts and helped people maintain Jewish practices, including continuing to bake matzos under the threat of death.

Indeed, he saw the persistence of Jewish life as the highest kind of resistance against the Nazis. Many Jews might not survive, he said, but Judaism would.

"One resists with a gun," the rabbi said in an interview with The New York Times in 1975, "another with his soul."

Rabbi Oshry's mother and two sisters died in the Holocaust. He is survived by his wife, Fraida; his

daughters, Chana Weinstock of Brooklyn, Chaya Greenberg of Monsey, N.Y., and Leah Greenbaum of Brooklyn; his sons, Moshe, of Israel, Dov, of Brooklyn, Jacob, of Monsey, Zelig, of Brooklyn, Yisroel, of Brooklyn, and Yehuda, of Monsey; and 40 grandchildren and 8 great-grandchildren.

After three and a half years of Nazi occupation, Soviet troops liberated the Jews in the ghetto of Kaunas. Rabbi Oshry took 65 children on a circuitous route to Rome, gathering more along the way. There he set up a yeshiva in a large villa donated by an Italian Jew. He moved to Montreal, where he set up another religious school, and finally to New York, where in 1952 he became rabbi of Beth Hamedrash Hagadol on the Lower East Side.

At first, more than 1,000 people a day came to services at the synagogue, one of the city's oldest. Rabbi Mendel Greenbaum, who succeeds him as rabbi, said that congregants had dwindled as many aged and moved elsewhere but Rabbi Oshry worked tirelessly to keep the synagogue going.

About 15 years ago, Rabbi Oshry established a yeshiva for gifted boys from 14 to 17 years old in Monsey, N.Y.

Rabbi Oshry was born in August 1914 in the town of Kupishok, near the city of Ponevezh, in north central Lithuania. His father died when he was 11. He studied with legendary rabbis at the Slobodka yeshiva, which was widely known in the world of Jewish scholarship.

During the occupation, he carefully recorded the questions of Lithuanian Jews as well as his responses, writing them on bits of paper torn from cement sacks he carried on forced labor and burying them in tin cans.

He dug up the cans after he was freed and began writing out his notes when he reached Rome. He continued for years, taking care to cite the precise history of rabbinical opinion behind each decision.

Such responsa have been part of the Jewish tradition for about a thousand years, with more than 250,000 decisions recorded. The Holocaust brought up many new and exceedingly difficult questions that many rabbis struggled to answer, though probably few with more personal experience than Rabbi Oshry.

He ended up writing five volumes of questions and answers, which he published himself in five volumes, one at a time, in Hebrew. In 1971, Volume 2 won the National Jewish Book Award for best book on the Holocaust; in 1974, Volume 4 received the same honor. A book of excerpts in English was published by Judaica Press.

Some questions had more relevance to life after the Holocaust. One young woman asked if she could have the number tattooed on her arm by the Nazis removed. Rabbi Oshry answered no, because it would erase a memory of the great crime, which was exactly what the evildoers wanted.

9 The rabbi firmly believed that it was recorded memory that enabled the Jews to persist spiritually. In his book "The Annihilation of Lithuanian Jewry," he referred to the sum of holy scripture as the Book and wrote:

"Jews were somehow able to part with everything that defined their place in life -- home, business, job -- but the one thing they could not part with was the Book."

Photo: Rabbi Ephraim Oshry

[Copyright 2016 The New York Times Company](#) [Home](#) [Privacy Policy](#) [Search](#) [Corrections](#) [XML](#) [Help](#) [Contact Us](#)
[Back to Top](#)

ספר

שאלות ותשובות

ממעלה

מכיל בתוכו שאלות ותשובות וענינים שעמדו על הפרק
בימי חרג ואבדן רח"ל של שנת תשי"א-תשי"ב בניש
קובצת ע"י חיל המצנחנים של היטלר ימ"ש

רשמתי או בימי הוועה ראשי דברים אלה למען יעמדו לזכרון
הד' יראה בעיני עמי ולא נסיף לדאבה עדי.

נסמח לו שנות מרגו ורבנו ראשי תשובות וחלמתי הישובות הקיושות,
הקדושים והמחורגים ממדינת ליטא, שנהרגו על קידוש השם,
ד' ינקום דמם.

ב א ת

אפרים בלא"א מוד"ד דוב ז"ל אשרי

רב ואכ"ד בתי המודש הגדול, נוא יארק
מוז"ס, דברי אפרים"

שנת תשי"א לס"ק ניחורק

ממעמקים...

ממעמקים קראתיך ד'
(תהלים ק"ל)

במסתרים תבכה נפשי על עם ה' אשר נפל בחרב השמד והכליון ¹
שעה שנמסר ביד צר שפרש ידו על מחמדי ישראל, הרג ולא חמל
על נער וזקן, עוללי טפוחים ויונקי שדים עם אמותם יחד אומללו,
שליש מעמנו נספה ללא עת ומכצרי תורתו תוסגרו ביד אויב להרוג
ולאבד בכל מיתה משונה במשרפות אש ותאי גז כאילו חס ושלום ⁵
אבד נצחוננו ותוחלתנו מה'.

שבת משוש לבי מאז ראיתי את עמי כשגאוננו וצדיקיו
הוצאו להורג וכעולות תמימות הועלו על המוקד ונפשם יצאה ב„אחד“
תוך דביקות נפלאה, הם קיימו במציאות את דברי חז"ל שאמרו:
בכל נפשך — אפילו נוטל את נפשך, ומאז לא אוכל שכוח את כל ¹⁰
האימים והבהלות שחוו עיני, גם עכשיו כשסר מר המות מאתנו
אחרי שד' השאיר אותנו לפליטה, עדיין יבעתוני מצרי שאול הגיטו
הצרה והיגון השוד והשבר . . . ובהתעמף עלי נפשי בשם ה' אקרא
ואומר אהה ה' אלקים עד מתי קץ הפלאות, הלא עברה עלינו עת צרה
אשר לא נהיתה מהיות גוי עד העת ההיא ועדיין נמתם חזון מאת ה'... ¹⁵

ובעת ההיא ואני בניא ההריגה בגיטו קובנו מלכד שהייתי
אח לצרת אחי בעבודת הכפיה שעבדתי אתם ביחד, זכיתי גם להיות
ממצדיקי הרבים ובתוך השרת החושך ואפילת הצרות המשכתי
להרביץ תורה בכית מדרשי שהיה מפורסם וידוע בשם „אבא יחזקאל“
קלויז“, וגם אחר כך כשהזדים הארורים נטו קו על בית המדרש הזה ²⁰
שחתו והרסו אותו ועשו אותו לבית סוהר, גם אז במקהלות ברכתי
את ה', למדתי תורה בתוך עם ועדה „בהלוית המת קלויז“ בכית
נאפאנאוויץ שכרחוב ווימענא, בכית הכנסת של חיים שאפיר שכרחוב
ווארענא וכיחוד התמסרתי מדי יום ביום ללמוד בחברת „תפארת

ה ק ד מ ה

4 בחורים" ולחזק ברכים כושלות ונכאי רוח של צעירי ישראל והמוני עם ללמדם בינה לדעת שכשם שמברכים על הטובה כך מברכים על הרעה כי טוב ה' לקוו ולמיחלים לחסדו ועל כן גם עלינו להתחיל דומם לתשועת ה', להזדיין באמונה ובטחון לשאת עול בשמחה כי יש תקוה...

ונר אלקים טרם יכבה בעת ההיא, הגאון ר' אברהם כהנא שפירא רבה של קובנו עדיין בחיים היתה הייתו ואם כי כבר היה חולה אנוש ומוטל על ערש דוי, רבים היו הפונים אליו לבקש תורה מפיהו שיוורם כדת מה לעשות, כי לרגלי פגעי הזמן הנורא צפו עלו שאלות שהזמן גרמם ושבזמנים כתקונם אי אפשר היה להעלותם על הדעת, וכל השאלות הללו שלא אחת סכנת נפש היתה כרוכה בעקבותיהן דרשו את פתרון המידי, ומכיון שהייתי מבאי ביתו תמיד ממש כבן בית, היה מבקש ממני לעיין בשאלות הללו ולחוות עליהן את דעתי.

וכך הצטברו אצלי תשובות על שאלות משאלות שונות 15 האופיניות לזמן המיוחד שנשאלו ורשמתי אותן אז להיות לי למשמרת, למזכרת סבל ויסורים עוני ותלאה להיות אות ומופת עולם לחרב החדה שהיתה מונחת על צואר עם עולם ואף על פי כן הוא חי את חייו בקדושה וטהרה ומקיים את תורתו שנמסרה לו, בכל נפשך — אפילו נוטל את נפשך...

10 והנה עכשיו כעבור ט"ו שנה מאז שרשמתי את התשובות הללו, עברתי בין הכתרים, בתרי פסות הניר שהזמן נתן בהן את שניו והתחיל לעשות בהן שמות, וראיתי שאצור בהן חומר היסטורי רב ערך ויוצא מן הכלל, חומר הנותן לנו תמונה מקיפה על החיים הרוחניים של כלואי הגיטו על רקע מלחמת קיום יום יומי, ואמרתי אל לבי מאת ה' היתה זאת לרשום את התשובות הללו ולהציב בהן 25 יד ושם לישרים והתמימים שקידשו שם שמים בחייהם ובמותם ולחיות זכר ושארית ליהדות מדינת לימא, יהדות שהיתה מושרשת בתוך ישיבותיה המפוארות רבנית וגדוליה.

ה ק ד מ ה

4 הל"א תשובות הללו הניתנות כאן הן רק מעט מזעיר מהנמצאות תחת ידי שנשאלתי עליהן ושרשמתי אז בימי הזוועה בראשי פרקים למען יעמדו ימים רבים. עכשיו סדרתי אותן בסדר נכון ולא הוספתי עליהן כלום אלא שהרחבתי את הדברים זעיר פה זעיר שם. מחמת רבוי הוצאת הדפוס אי אפשר לי לעמוד בעומס הדפסת החומר הרב האצור אתי, אבל ברצות ה' את דרכי כשאעלה על מכבש הדפוס את ספרי „אמרי אפרים" על מס' ב"ק, ב"מ וב"ב ושאר מס' המסודר ומוכן אצלי לדפוס, אני מקוה שאוכל להדפיס שם עוד חלק מהתשובות הללו נוסף על אילו הניתנות כאן.

10 ולבסוף עלי לגמול תודה לה' על חסדו הגדול שהשאיר אותי לפליטה להיות אוד מוצל מאש כדי להודות ולהלל את שמו הגדול, לאזור כח וחיל און ועצמה לחרוט בעט ברזל ועופרת את פגעי עמו וצרותיו את עוז רוחו וגודל נפשו ולספר לדור אחרון על יהדות מדינת ליטא חייה ומותה.

15 וראיתי לראוי להקים כאן מצבת זכרון גל-עד לישיבות הגדולות של מדינת ליטא: סלבודקה, מלז, פאנעוועזש וקלם, על ראשי ישיבותיהן ותלמידיהן, יזכרם אלקינו לטובה עם שאר צדיקי עולם וינקום נקמת דם עבדיו השפוף.

20 וזאת למודעי כי יתכן שנפלו פה ושם מעויות ברשימת הקדושים בנוגע לגיל, תאריך וכדומה, שגיאות מי יבין וה' הטוב יכפר בעדנו.

ובהזדמנות זו הריני מוצא לנכון להביע הערכתי למנהיגי וקברניטי בית המדרש הגדול אשר בניו-יורק, אשר שם אני שוכן כבוד ומכהן פאר זה כשמיטה שנים בתור רב ואב"ד. יהי נועם ה' עליהם ועל כל עדתם, אך טוב ואושר יהיו מנת חלקם תמיד, ישאו ברכה מאת ה' ובכל מעשי ידיהם יצליחו. ירוו רוב נחת ועונג ויזכו להמשיך לעבוד במסירות להרמת קרן התורה והיהדות וזכות התורה יעמוד להם לעד למגן ומחסה בעדם וכעד ביתם.

ה מ ח ב ר

ב"ה, שבט תשי"ט

שאלות ותשובות סמעקים

קח

ומכל הנ"ל הוריתי להורים האומללים ששיכלו את בניהם מחמל נפשם, לומר קדיש על הקטנים שנהרגו על ידי הזדים הארורים לאחר ל' יום ללידתם, כי על קטנים שמתו לאחר ל' לכו"ע יש לומר קדיש ואפילו לדעת ספר האורה וכמו שהעליתי לעיל.

סימן י"ז

ברין המץ בפסח בתוך הגיטון.

שאלה : כפרום חג הפסח נשאלו בנישו כמה שאלות כדת מה לעשות כדי שלא להכשל באיסור המץ החמור בשעה שהועב מתנבך בכל יום ויום ואין בנמצא אפילו כוית מצת למצת מצות, ואלו חן : א) אם מותר לאכול קטניות (ארבעים) שחורות בפסח שתצרך הצורך היה מחלק ?

ב) דין אנשים שהצליחו להשיג במקומות עבודת הכפיה, קליפות מלובכות של תפוחי אדמה, והם רצו לערב את הקליפות האלה אם מעט קמח שהיה להם ולאפות מזה עוגות מצות ולאכלן בפסח, ודבר זה יהא מותר כיון מי פירות אינם מחמיצים, אולם מכיון שמן התכרת היה לנקות את הקליפות מן הלכלוך לפני האפיה, ואם ירחצון במים כדי לנקותן הרי אז יהיו כאן מים ביחד עם מי הפירות, ומים ביחד עם מי הפירות ממהרים להחמיץ ביותר כמבואר במס' פסחים ל"ה וכן נפסק להלכה בשו"ע או"ח סי' תס"ב, אמנם דבר זה במהלוקת שנוי, דר"ת ושאר פוסקים סבירא להו דמי פירות ביחד עם מים אינו אלא המץ נוקשה, דחמץ גמור אינו אלא ממים בלבד, והרמב"ם ודעמ"י סבירא להו דהוי המץ גמור, והפרי סגדים העלה דעיקר מהלוקתם היא דוקא במיעוט מים, אבל ברוב מים לכולי עלמא הוי חמוץ גמור והייבין עליו כרת, ונשאלה השאלה, אם יש איזה דרך היתר לזה ?

תשובה : א) בח"ס או"ח סי' קכ"ב מבואר שאי אפשר להחיר קטניות בפסח אלא בקיבוץ גדול של כח חכמי אשכנז או רובם. אולם אם השעה היא שעת דחק גדול, והיא ממש שעה של פקוח נפש, או יש להחיר קטניות בפסח על ידי הליטה, והח"ס עצמו התיר שם קטניות לאנשי צבא

קט

סימן י"ח

כריזת השמיש במור כסכנת הגשן.

שאלה: כלו כדמעות עיני המרמור מעי נשפך לארץ כברי על שבר
 בת עמי הגדול כים אין אונים בירי ועוז בימינו לחאר את
 כל סנת היגון והיסורים שמכלנו מידי אויבינו וסנדינו הרמנים
 הארורים ימ"ש ולהעלותם על מגולת ספר למען יסופר לדור אחוזן
 את אשר עוללו לנו הרשעים השמאים, השיכונים כמחשכים כמתי
 עולם וגדרי בעדינו לכל נצא מחוסות הגישו חסנורות וסנורות, ולא
 עוד אלא שהודישו עלינו יום ויום גזירות חדשות ומשונות כרי להכחידנו
 מנוי ולא יזכר שם ישראל עזר.

והנה כיום כ' אייר שנת תשי"ב פרסמו הרשעים גזירה שאם ימצאו
 אשה יהודיית כשהיא מעוברת ימיתו אותה יחד עם עוברת,
 ונשאלתי אם מותר לנשי ישראל הכלואות בנינו לשמש כמור כרי
 למנוע מעצמן את החריין ולהנצל על ידי כך מסכנת נפשות.

תשובה: במס' יבמות דף י"ב ע"ב גרסינן, הני רב ביבי קמיה דריג
 שלוש נשים משמשות במור קטנה מעוברת ומניקה קטנה שמא
 תמעבר ושמא תמות מעוברת שמא תעשה עוברת סנדל מניקה שמא תגמול
 בנה וימות, ופירש רש"י ז"ל, משמשות במור מותרות לחת מור במקום
 תשמיש כשתן משמשת כרי שלא יתעברו, וכתופות דיה שלוש כהנו וז"ל,
 פ"י הקונטרס מותר לשמש במור אבל שאר נשים אסור משום השתה זרע
 אף על גב דלא מיפקדא אפריה ורביה וכי וריה אומר דלפני תשמיש זדאי
 אסור ליחן שם מור דאיז דרד תשמיש בכך וה"י הוא כמטיל זרע על העצים
 ועל האבנים כשמיטיל על המור אבל אם נזמנה מור אחר תשמיש איז נראה
 לאסור דהאי גברא כי אורחיה משמש מירי דהיה אקטנה ואיננה דלא איחמור
 בתשמיש משום דלאו בני בנייה ותאשה שזמנה אחר כך מור לא תהוהיה

ק"א

שאלות ותשובות סמועסקים

קי

ע"י הליטה, ואם כן כל שכן בנידון דידן שיש להחזיר, כי אין לד שעת
 הדחק גדולה מזה.

וכן כתב בספר עמודי אש והובא בשדי חמד מערכת המל ומעת ס"י ר' אור
 א', שאם באים בכלל לעקור את המנהג של איסור קטניות בפסת,
 דבר זה אי אפשר לעשות אפילו לצורך שעה, אולם לבטל מקצתו לצורך שעה
 שפיר דמי, וכן הוא בתשובת מהרש"ל ס"י ס"ה בשם האור זרוע.

ועוד הובא שם בשדי חמד שפנה"י מבריקס החזיר קטניות בפסת בשנה
 דחוקה לעניים ולעשירים, כי חזו צורך גדול, ולצורך גדול של השעה
 אפשר לבטל קצת מזה מנהג שנהגו שלא לאכול קטניות בפסת, וכן החזיר
 בשעת הדחק הדברי מליאל ס"י פ"ח ע"י"ש.

ומכר הג"ל נראה, שכמנצב הקשה הנורא שזמננו בו היהודים בניטו, מותר
 להם לאכול קטניות בפסת על ידי חליטה ואם אי אפשר להם בתליטה,
 מותרים הם לאכול גם בלי זה.

ב) ובינוגע איך לנהוג עם קליפות תפוחי האדמה המלובלבות, הורה בזה
 הגאון ר' אברהם דובער כהנא שפירא זצ"ל, שיש לגקות את הלבלול
 מהקליפות על ידי סמרטוט או בנר, אבל אין לגקותן בשום אופן על ידי
 רוחצה ונטיפת במים, כי מים ביחד עם מי פירות מתמייצים ביותר כמבואר
 במס' פסחים ל"ה ובפוסקים הג"ל שהבאנו, ולאחר שינקו את הקליפות על
 ידי בנר מותר לערב אותן עם מעט קמח ולאפותן עונות מצות אפילו בפסת,
 אולם לפני האפייה יש לגקות את העונות במלח ולעשות בהן נקבים נקבים
 כדי שלא יעילו ארבעעות.

ואת פרטי נהג זה ציחה הגאון הג"ל זצ"ל להכריז ברבים כדי שיפורסם
 שאין לנהוג אחרת.

קמו

שאלות ותשובות ממעמקים

דלא מעכבי אהרדי דתנתן הפלה של יד אינה מעכבת של ראש ראלש ראלש אינה מעכבת של יד, ופירש ברש"י ז"ל שלא יהא דבר חוצץ בין בגדי כהונה לבשרו ותפילין על בשרו בעינו תחת כהונה בקיבורת אצל הכהן כדאמר במנחות בהקומץ רבה דתחת בגדיו בעינו דכתוב והיה לך לאות ולא לאחרים לאות עכ"ל, וכן פירש רש"י במגילה דף כ"ד ע"ב גבי הא דתנתן ציפן זהב ונתנתו על בית אונקלי שלו הרי זה דרך הציצונים ופירש רש"י ז"ל, על בית אונקלי על בית יד לבשו מבחוקי הרי זה דרך הציצונים, בני אדם החולכים אחרי דעתם חוץ מדעת חכמים דבעינו לך לאות ולא לאחרים לאות, וכן פירשו התוס' בערכיך שם ד"ה שלא ז"ל שלא יהא דבר חוצץ בין בגדי כהונה לבשרו ותפילין על בשרו בעינו דכתוב והיה לך לאות ולא לאחרים לאות, עיי"ש. ומשמע מדבריהם דמשום הציצה לא איכפת לן אם הבגד מפסיק בין בשרו לתפילין רק כל עיקר האיסור הוא משום דכתוב והיה לך לאות דבעינו שיהא לך לאות ולא לאחרים לאות ולכן אסור להניח את התפילין על באופן שיהיו מגולים ולא מכוסים.

אולם הרא"ש סבירא ליה דמה דאסור להניח תפילין על גבי הבגד הוא משום הציצה ולא משום והיה לך לאות ולא לאחרים לאות, וכמו דאיתא בתשובות הרא"ש כלל ג' סי' ד' דהציצה פוסלת בהתפילין משום דכתוב לאות על ירך שלא יהא דבר חוצץ בין התפילין לינדו כדדרשנו בזבחים דף י"ט ילבש על בשרו שלא יהא דבר חוצץ בינו לבשרו, ומשמע מדבריו דכל עיקר האיסור הוא משום הציצה.

ובש"ך עונג יו"ט או"ה סי' ה' כתב וז"ל ולא זכיתי להבין דברי הרא"ש ז"ל דלא מצינו דהציצה פוסלת אלא היכא דכתוב בשרו כמו בגדי טבילה דכתוב את בשרו כמים או בגדי כהונה דכתוב ילבש על בשרו אבל גבי תפילין דכתוב יד אין הציצה פוסלת, והרי גבי הליצה דכתב מעל רגלו ולא פסלינו אלא מעל דמעל אבל הציצה אינה פוסלת דהא מיבעיא לן ביבמות דף ק"ב שני מנעלים זה על גב זה מהו דפריך אלימא דשלפתיה לעילאי וקאי תתאי מעל אמר רחמנא ולא מעל דמעל אלמא דאע"ג דכתוב מעל רגלו אמילו הכי לא מיפסל משמע הציצה אלא משום דהוי מעל דמעל, והמרדכי שכתב דנהגו לרחוץ הרגל שלא יהא טיט דבוק ברגליו הביאו בשו"ע או"ע

סימן כ"ו

ברין הציצה לתפילין לכמות בה כתובת מעמק שתי וערב בורע.

שאלה: מדרבם של הרוצחים הארורים ימ"ש הית לחובל את היתורים שהיו נתפשים לעבודת הכפיה, באישון לילה לפני עלות השחר לעבודת הכפיה כך שלא היתה לחם האפשרות להניח תפילין לפני לבתם לעבודה (ועי' בספרי דברי אפרים כקונטרס עמק הכבא שאלה ב' מש"כ בזה איך שיתנהו בנוגע להנחת תפילין), ובמשך כל היום היו מעבידים אותם בעבודת פדך עד שעת מאוחרת בלילה.

והנה היו בין עובדי הכפיה כאלה שאורו עזו להניח תפילין בהחבא בעת הליכתם לעבודה תיכף משהאיר היום, אולם קרח המקרה שהגומנים תפסו את אחד מהעובדים כשהוא מניח תפילין בעת הליכתו ולאחר שעניוהו בכל מיני עינויים לא נתקרה דעתם עד שחרטו על ידו השמאלית בקיבורת מקום התפילין שתי וערב כך שאי אפשר היה לו לנלות את ידו לשם הנחת תפילין מכלי שיראו הרואים את אות הקלון הזה שהודים הארורים חרטו על בשרו, ונשאלתי אם מותר לו לשים רטויה על אות קלון זה ולהניח תפילין על גבי הרטויה כדי שיחשבו הרואים שיש לו מכה על הקיבורת במקום הנחת התפילין, האם יש כזה משום הציצה או שאין לחוש לזה.

תשובה: נמס' ערכין דף ג' ע"ב גרסינו, הכל זייבין בתפילין כהנים לויים וישראלים פשיטא כהנים איצטריך ליה סד"א הואיל וכתב וקשרתם לאות על ירך והיו לטוטפות כיון עיניך כל דאיתיה במצוה דיד איתיה במצוה דראש והני כהנים הואיל וליתנהו במצוה דיד דכתוב ילבש על בשרו שלא יהא דבר חוצץ בינו ובין בשרו אימא במצוה דראש נמי לא ליחייבו קמ"ל

קמו